

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8902

Digital
Object
Identifier

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
SYSTEM-CENTRE

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMAKOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

**"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA
BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA
ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH
SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib	10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi	
Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomillashtirish	14
Alikulov Abdimo'min, Koshkaldal Irina	
Assessment of the ESG rating of banks.....	19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek	
Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan	24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar	
Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy	34
Koshkaldal Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin	
Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan	39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish.....	43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li	
Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari.....	50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'ldoshev Dilshod Melixurozovich	
Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlarini	57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari	64
Tajekeev Ziyatdin Kobeyisovich	
Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	67
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish.....	71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	
The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine.....	76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.	
Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni	79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna	
Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati	84
Fayziyev Oybek Raximovich	
Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari.....	89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari.....	94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Mintaqaviy klasterning xususiyatlari.....	98
Urdushev Hamrakul	
Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy	102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna	
Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich	
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishning hududiy jihatlarini	112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna	

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo'llari.....	117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
Raximova Umida Rabbimovna	
Mamlakatimiz agrar tarmog'ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish.....	127
Olimova Nodira hamrakulovna	
Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish.....	131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	137
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich	
Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari.....	142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna	
Bandlikni ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi.....	146
Ahmatoва Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o'g'li, Salamov Ibroxim	
Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari	151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich	
Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi	155
Xasanova Sitara Islamovna	
G'allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish.....	158
Yuldashev Serali Xaitovich	
Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел	163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич	
Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства.....	170
Хамдамова Насиба Аблакуловна	
Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari.....	173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich	
The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture.....	179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida.....	182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich	
O'zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg'unlashtirish.....	186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich	
Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari	193
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Korxonalarning xo'jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari.....	196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotning o'zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari	200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o'g'li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o'g'li	
Fermer xo'jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o'rni.....	204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o'g'li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o'g'li, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning o'rni va joriy etishdagi imkoniyatlari.....	209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish.....	214
Xatamov Kobil Xayriyevich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich	
Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms	218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov	

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	224
Kurbanova Raxima Jamshedovna	
Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati.....	228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich	
Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari	233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni	236
Ibroxim Salomov, Roziyeva Gulxayo Chorievna	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li	
O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi.....	246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich	
Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati	249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li	
Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона).....	253
Худойбердиева Асила	
Agroklastarlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	265
Saidxonov Akmalxon	
Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters	269
Raximova Umida Rabbimovna	
Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni.....	272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich	
Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari	277
Salomov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий	282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли	
Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati	286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan	289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oyul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах.....	292
Жураева Диёра Олимджановна	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish	297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi	
Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi	301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna	
Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati	304
Quliyev Begimqul Melikovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari.....	308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna	

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari	311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
G'alla urug'chiligidagi boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish	315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz	
Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari	318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari	321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi	
Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish	324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlarini	328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov	
Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов	333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли	
Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlarini	336
Xatamov Kobil Xayriyevich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna	
Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili	340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li	
Chorvachilik tarmoqlarida o'tchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish	354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi	360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi	
Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization	365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna	
Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish	369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati	373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich	
Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy	377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna	
Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari	380
Urdushev Hamrakul, Mavliyanov Majid Tuychiyevich	
Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change	385
Mukhayyo Dustova	
Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri	390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna	
Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari	393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'imlarning iqtisodiy mohiyati	396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish	400
Ibragimov Mansur Mardonovich	

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili	404
Isturdiev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Yusupova Ergashoy	
Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o'g'li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o'g'li	
The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models	411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili	414
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Farangiz Rustamova	
Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari	419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich	
Prospects for Leaving the Population Out of Poverty	424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o'g'li	
Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning kompayens nazorati usullarini takomillashtirish.....	429
Sultonov Abrorbek Umarali o'g'li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich	
Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo'jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari	435
G'olibjon Alikulov	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta'sirini kamaytirish	439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G'ayrat o'g'li	
Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan.....	443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev	
Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan	447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.	
Значение цифровизации в сельском хозяйстве	451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна	
Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari	456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich	
Aholini o'z-o'zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish.....	461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo'rayev Sherali Anor o'g'li	
Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo'jaliklari daromadlariga ta'siri	465
Eshboyev Diyorbek Yo'ldosh o'g'li, Sinayev Sherali Islom o'g'li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari.....	471
Kozimjonov Abrorbek	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari.....	475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Soliq ma'murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili	479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o'g'li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o'g'li	
O'zbekistonda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil.....	484
Hasanov Habibullo	
Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi.....	488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o'g'li, Erkinov Samandar Maxmudovich	
O'zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma'lumotlari haqida	493
Pardayeva Kamola	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati	498
Norbekov Davron	
Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillarning tahlili	502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o'g'li	

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi o'rne	506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomojjon Baxodir o'g'li	
Improving Cost Audit in Innovation Activities	510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati	514
Xolmurodov Otabek	
Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rne	521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek o'g'li, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li, Boltayev Diyorbek Omondurdi o'g'li	
Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish	526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Sug'urta shartnomalari va sug'urta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков	537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович	
O'zbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari	539
Xudayberdiyev U.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq to'lashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari	542
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi	
Human Capital in Education	546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor	
Qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish hamda o'zini o'zi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari	551
Jo'rayev Sherali Anor o'g'li, Abdikarimov Nazirbek Odil o'g'li, Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Beknazarovich	
Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish	561
Yusupova Farizabonu Zarifovna	
Kambag'allik va uni qisqartirish yo'llari	564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Do'stiyorov Mirabbos Erkin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyati	568
Xolmurodov Otabek	
O'zbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari	570
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich	
SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии	574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek	
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati	577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna	
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari	582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xo'jaqulov Inomjon Rustam o'g'li	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari	586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarini takomillashtirish	589
Raxmonov Siyovush Turob ug'li, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Ivermektin, klozantel, iversantapulus dori vositalarining marketing tahlili	592
Raxmadullayev Humoyun Rashid o'g'li, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim	
Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе	597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и овощей энергии начального импульса.....	602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна	
Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической системы поставок грузов.....	605
Кубаев Улугбек	
Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации	611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	
Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv	617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich	
Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni.....	624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash	628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov	
Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati.....	634
Otoboyeva Aziza Shakirovna	
Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli	637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi	
Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash	641
Raximov Abdulaxad Nematovich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaiika texnologiyasini qo'llash istiqbollari	646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi	
Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине	650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна	
Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va virtual onlayn kurslardan foydalanish.....	653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	
Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..	660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li	
О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений	664
Актамова Васида Уктамовна	
Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услугий таъминотини такомиллаштириш	666
Дусмуратов Раджабай Давлатбаевич	
Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти.....	670
Давлетов Икрам Рахимберганович	
Саноат корхоналарида мулкый муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари.....	674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович	

TIJORAT BANKLARIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING KOMPLAYENS NAZORATI USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Sultanov Abrorbek Umarali o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Bank ishi va audit" mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Tijorat banklarida xalqaro tajriba asosida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish amaliyoti qo'llanilmoqda. Mazkur maqolada pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarning ichki nazorat xizmatlari samaradorligini baholash va ularni tahlil qilish bo'yicha ilmiy va amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bank xizmatlari, moliyaviy operatsiyalar, pul mablag'larini yuvish, ichki nazorat, komplayens nazorat tizimi.

Abstract: Commercial banks use the practice of combating the legalization of proceeds from criminal activities, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction based on international experience. This article develops scientific and practical proposals and recommendations for evaluating the effectiveness of internal control services of organizations engaged in transactions related to cash or other property, and their analysis.

Key words: banking services, financial transactions, money laundering, internal control, compliance control system.

Аннотация: Коммерческие банки используют практику борьбы с легализацией доходов от преступной деятельности, финансированием терроризма и финансированием распространения оружия массового уничтожения на основе международного опыта. В данной статье разрабатываются научно-практические предложения и рекомендации по оценке эффективности служб внутреннего контроля организаций, осуществляющих операции, связанные с денежными средствами или иным имуществом, и их анализу.

Ключевые слова: банковские услуги, финансовые операции, отмывание денег, внутренняя контроль, система комплаенс контроля.

KIRISH

Jahon hamjamiyatida raqamli moliyaviy texnologiyalarning juda tez rivojlanishi natijasida bank tizimida to'lov tizimining shiddat bilan rivojlanishi sababli bank tizimida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish uchun komplayens-nazorat tizimini vazifalari yangi sharoitga mos ravishda o'zgarishiga olib keldi. Global moliyaviy-iqtisodiy inqirozdan keyin moliyaviy institutlar tomonidan amalga oshiriladigan xizmatlarni turlarining ko'payishi natijasida ularni tartibga solish masalasiga e'tibor yanada kuchaydi, natijada moliya institutlarida regulativ komplayens nazoratni tashkil etish va uning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning oshishiga olib keldi.

Shu sababli xalqaro tajriba asosida mamlakatimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish milliy tizimini rivojlantirish strategiyasi qabul qilinib, unda "pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq

operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarning ichki nazorat xizmatlari samaradorligini mazkur tashkilotlar faoliyatining xususiyatidan kelib chiqqan holda tahlil qilish.”¹ asosiy masalalardan biri hisoblanadi.

Shu maqsadda Ushbu masalada O‘zbekiston Respublikasining “Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg‘in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-iyundagi PF-6252-son “O‘zbekiston Respublikasining jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg‘in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish milliy tizimini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni, 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son “2020 2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 2020-yil 6-iyuldagi PF-6019-son “Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni, 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-son “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qonun, Farmonlarilardan foydalanish va bu bilan zamonaviy tamoyil va mexanizmlarni joriy qilish, mavjud to‘siqlarni bartaraf etishga olib kelishi ta’kidlangan.

Bu kabi tashabbuslarning ko‘tarilish sababi mamlakat tijorat banklari daromadi, likvidligi va to‘lov qobiliyati e‘tiborga muhtojligidandir. Shunday ekan tijorat banklari jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish, terrorizmni moliyalashtirish va ommaviy qirg‘in qurolini tarqatishni moliyalashtirish yuzasidan aniqlangan auditorlik risklarini o‘rganishni, tahlil qilishni va aniqlashni yiliga kamida bir marta amalga oshirishga doir taklifi bankda ichki nazorat qoidalarida jinoiy daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirish bo‘yicha risklarni mijozlar to‘plami kesimida, geografiyasi va tranzaksiya turlari bo‘yicha baholashni yo‘lga qo‘yishi va aniqlangan risklar bo‘yicha kengaytirilgan chora-tadbirlar ishlab chiqish zaruriyati paydo bo‘ldi. Ushbu keltirilgan masalalar yechimini topish komplayens nazorat faoliyatini sifatini yuqori ko‘rsatkichlarga olib chiqadi va bank tizimida korupsiyaga qarshi kurashish yo‘llarini ishlab chiqish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Banklar dunyo iqtisodiyotining rivojlanishida markaziy rolni o‘ynashi bilan bir qatorda dunyodagi eng “mo‘rt” biznes modellardan biri hisoblanadi. Mana shu ikki bir-biriga qarama-qarshi tushunchalarning bank biznesi uchun xarakterli bo‘lishi ko‘plab inqirozlarning ildizi nega banklar bilan bog‘liqligini izohlay oladi. Bulardan tashqari, banklar tuzilmasining murakkabligi va kattaligi ham tijorat banklari bilan bog‘liq risklarni mahalliy chegaralardan chiqib, xalqaro darajadagi qamrovini oshirishi mumkin. Ayniqsa, 2009 yilda sodir bo‘lgan jahon moliyaviy inqirozdan keyin mahalliy va xalqaro regulyatorlar tijorat banklari korporativ boshqaruv tizimi, risk menejment tizimi va komplayens-nazorat tizimini nazorat qilish orqali bank biznesi tabiatidagi risklarni minimalashtirishga erishishni o‘zlarining ustivor masalasi sifatida ko‘rmoqdalar.

Tijorat banklarida komplayens nazoratini tashkil etish, komplayens tizimining maqsad va vazifalari, komplayens dasturlari va siyosatini ishlab chiqish va joriy qilish bo‘yicha asosan xorij olimlari tomonidan bir qancha ilmiy izlanishlar olib borilgan². Zamonaviy komplayens tarixi yigirmanchi asrning boshlarida, AQShda va keyinchalik Yevropada iqtisodiyotning turli sohalarini nazorat qiluvchi birinchi agentliklar paydo bo‘lgan paytdan boshlangan.

“Komplayens” so‘zi ingliz “compliance” so‘zidan olingan bo‘lib, muvofiqlik, rozilik, bo‘ysunish degan ma’nolarni anglatadi. Banklardagi komplayensni uchta yirik qismlarga bo‘lish mumkin bo‘ladi:

- ichki komplayens;
- regulyativ komplayens;
- huquqiy komplayens.

Ichki komplayens bankning Boshqaruv Kengashi tomonidan o‘rnatilgan me‘yorlari bo‘lib, unga bankda ishlaydigan barcha xodimlar rioya etishi shart bo‘ladi. Regulyativ va huquqiy komplayens esa bank faoliyat yuritayotgan mamlakat va xalqaro normalarga muvofiq tarzda bankning faoliyat ko‘rsatishi hioblanadi. Komplayens bank faoliyatida tartib va intizom o‘rnatilishida muhim rol o‘ynashi va bankda tizimli xatoliklar kelib chiqishini oldini olishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

1 Alexander Dill “Anti-Money Laundering Regulation and Compliance: Key Problems and Practice Areas” <https://books.google.co.uz> (accessed Sep. 27, 2022); M. Casarico, “Digitalization and automation of the Regulatory Compliance within the banking sector,” 2022; S.-H. Liang, H.-C. Lin, and H.-Y. Hsiao, “Compliance and governance: evidence from financial institutions in Taiwan,” *Journal of Financial Regulation and Compliance*, no. ahead-of-print, 2022; M. Bitar, S. ben Naceur, R. Ayadi, and T. Walker, “Basel compliance and financial stability: Evidence from Islamic banks,” *Journal of Financial Services Research*, vol. 60, no. 1, pp. 81–134, 2021; J. P. Flandring and G. M. Grabman, “Uniting Governance, Risk, and Compliance to Generate Cultural Change,” in *Purpose-driven Innovation: Lessons from Managing Change in the United Nations*, Emerald Publishing Limited, 2022, pp. 177–195.

2 R. Ayadi, S. ben Naceur, B. Casu, and B. Quinn, “Does Basel compliance matter for bank performance?,” *Journal of Financial Stability*, vol. 23, pp. 15–32, 2016.

Komplayens tizimini joriy etuvchi regulyatorlar yo'riqnomalar, qonunlar, kodekslar va qoidalar ishlab chiqishadi, shuningdek, davriy uchrashuvlar orqali komplayens tizimidagi yoriqlarni berkitishga hakarat qilishadi. Agar komplayensga amal qilishi zarur bo'lgan institut yoki insonlarning qoidalardan tashqariga chiqishi o'z vaqtida va yetarli qat'iylik bilan jazolanmasa, bu o'z navbatida komplayens tiziminiga bo'lgan ishonchga putur yetishiga olib keladi. Umuman olganda, komplayens tizimiga xoh ixtiyoriy hoh majburiy barchaning amal qilishiga erishish tizimda xaos kelib chiqishini oldini oladi.

Komplayens tizimi bank amaliyotida nisbatan yangi bo'lgani bilan, ushbu tushuncha o'zi yangi tushuncha emas. Zero, qandaydir qonun yoki qoida joriy qilinarkan, albatta, unga boshqalar tomonidan rioya etilishini tekshirish tizimi yangi tushuncha emas. Tijorat banklarining faoliyati murakkablashib borishi bilan komplayens faoliyati uning funksiyasi sifatida shakllana bordi va hozirga paytda banklar tomonidan keng ko'lamda amalga oshiriladi.

Global moliyaviy inqirozdan so'ng amaldagi tartibga solish tizimining muvofiqligi so'roq ostiga olina boshlandi. Tartibga solish tizimining zaifligi moliyaviy inqiroz sabablaridan biri sifatida qayd etildi. Shunga qaramay, tadqiqotlar tartibga solish tizimi va bank faoliyati samaradorligi o'rtasida to'g'ridan to'g'ri bog'liqlik mavjudligini tasdiqlamaydi. Shu boisdan, ayrim iqtisodchilar tomonidan tartibga solish sohasida komplayens xarajat sifatida ham qaraladi³.

Tadqiqotlar natijalari ko'rsatishicha, bank sektori eng xavfli tarmoq hisoblanadi. Ayni paytda, pul yuvish bilan shug'ullanuvchilar yuqori darajadagi maxfiylikni saqlaydigan va zararsiz ko'rinadigan usullardan foydalanishni afzal ko'rishadi⁴.

Rus olimlaridan S.A. Begulenko o'z ilmiy ishlarida quyidagi o'ziga xos jarayonlarni, ya'ni kompaniyalarda noqonuniy yo'llar orqali daromadlar olishga qarshi turish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish, kompaniyaning amaldagi qonunchilikka muvofiq ish faoliyatini olib borishligini ta'minlaydigan normativ-hujjatlar va qoidalarni ishlab chiqish, axborot oqimlarining xavfsizligini himoya qilish, firibgarlik va korrupsiyaga qarshi kurashish, xodimlar uchun axloqiy me'yorlarni o'rnatish va boshqalarni o'zi ichiga olishi mumkin degan fikrni bildiradi⁵.

Bazel qo'mitasining "Komplayens va banklarda komplayens funksiyasi" nashrida "komplayens nazorat qilish" atamasi "tijorat faoliyati bilan bog'liq bo'lgan qonun hujjatlari, qonunosti hujjatlari va ishbilarmonlik odatlarining buzilishi natijasida tijorat bankining qonuniy javobgarligi, moliyaviy yo'qotishlari, obro'sini yo'qotish xavfi" deb ta'rif berilgan⁶.

Xalqaro talablarga ko'ra amalda, komplayens bo'limiga bo'lgan ehtiyoj tijorat bankining oldindan belgilangan korporativ strategiyasi asosida aniqlanadi. Ushbu strategik maqsad va vazifalarga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

- 1) xorijiy biznesni sotib olish yoki sotish;
- 2) tashqi kapital bozorlarida ishtirok etish uchun IPO bilan ishlash;
- 3) tijorat banki tomonidan qimmatli qog'ozlarni sotish uchun tashqi bozorga chiqish;
- 4) chet el kredit liniyalarini bank faoliyatiga jalb qilish;
- 5) strategik xorijiy investorlarni jalb qilish va boshqa maqsadlar uchun mukammal komplayens tizimini tashkil etish lozim.

Shunday qilib, Bank Nazorati Bazel Qo'mitasi (BNBQ) tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar asosida komplayens funksiyasi bajarilishi vaqti-vaqti bilan baholanib turilishini ta'minlash uchun komplayens funksiyasi va ichki nazorat funksiyasi bir-biridan ajratilishi lozim. Komplayens vazifalariga tashkilot ichida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining me'yoriy hujjatlarini o'ziga qamrab olgan qoidalar va proseduralar tizimini yaratish, ularga rioya etilishi ustidan nazoratni ta'minlash kiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mualliflar tomonidan ushbu maqola doirasida uning metodologik asosi bo'lib, umummetodologik usullar, tasniflash, umumlashtirish, qiyosiy tahlil, nazariy talqin va tahliliy uslublardan foydalanilgan. Bunda ushbu metodologiyadan foydalanish natijasida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishda bank faoliyatining uslubiy jihatlari tadqiq etilgan.

3 J. Said, E. K. Ghani, N. Omar, and S. N. S. Yusuf, "Money laundering prevention measures among commercial banks in Malaysia," *International Journal of Business and Social Science*, vol. 4, no. 5, 2013.

4 С.А.Бейгуленко "Организация комплаенс деятельности современных фармацевтических корпораций в России". журнал "Экономика и бизнес", № 3, 2016 год.

5 Compliance and Compliance Function in Banks. Basel Committee on Banking Supervision, April 2005

6 Муаллиф ишланмаси.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Keyingi yillarda turli davlatlarda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash ishlari jadal sur'atlar bilan amalga oshirilmoqda. Ushbu sohadagi keyigi muhim masala bank tizimida nazorat qilish usullaridan biri bu turli xil texnologiyalarni qo'llanishi hisoblanadi. Xalqaro tajribaga ko'ra shunday masalalardan biri jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash bo'yicha regulativ texnologiyalar (RegTech) tizimini joriy etish masalasidir. Chunki bu (RegTech) moliyaviy xizmatlar kelajagini belgilashda ahamiyatli hisoblanadi. Raqamlashtirishning yangi texnologiyalari bank risklarini boshqarish va regulativ talablarga mos shaklda yuritish va ushbu xizmatlarni yetkazib berish usullarini belgilaydi va ularni zarur talablarga mos ravishda o'zgartiradi. Chunki bozor iqtisodiyoti sharoitida muhim masala RegTech texnologiyalari yordamida tartibga solish va ularni komplayens nazoratini tashkil qilishdir. Ushbu texnologiyalarni qo'llash natijasida tijorat banki bilan bozor ishtirokchilari (bank, regulator, RegTech kompaniya va yirik konsalting firma) o'rtasida o'zaro hamkorlik tizimi tartibga solinadi.

1-jadval: RegTechning tartibga solish sohalarida qo'llanilishi⁷

	Tartibga solish hisoboti	Komplayens nazorat	Transaksiyalarni monitoringi	Identifikatsiya	Risklarni boshqarish
Bankning yirik ma'lumotlar tahlili	–	–	+	+	+
Tizim tilida qayta ishlash	+	–	–	–	–
Jarayonni robotlash, avtomatlash	+	–	+	–	–
Reyestr texnologiya	+	+	–	–	–
Sun'iy intellekt	–	–	+	+	+
Bulutli hisoblash	–	+	–	+	–
Tizimga o'qitish	–	+	–	–	+
Ilovalarni dasturlash interfeysi	+	+	–	–	–

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, ushbu texnologiyalarni tijorat banklarining faoliyatiga qo'llash jarayonida o'ziga xos jihatlari vujudga keladi. Bunda birinchidan, biznes modellar, mahsulotlar va xizmatlar, funksional faoliyat, siyosat, operatsion proseduralar va boshqaruv elementlariga tartibga soluvchi qoidalarning ta'sirini aniqlash orqali tartibga solish talablari va komplayens majburiyatlarini boshqarishga yordam beradi; ikkinchidan, mos keladigan biznes tizimlari va ma'lumotlarni ishga tushiradi; uchinchidan, tartibga soluvchi, moliyaviy va nomoliyaviy risklarni nazorat qilish va boshqarishga yordam beradi; to'rtinchidan, regulativ komplayens bo'yicha hisobot berish imkonini beradi.

Shunday qilib, tartibga solish hujjatlarining hajmi, xilma-xilligi, tezligi va murakkabligi kompaniyalar uchun qo'shimcha qiyinchilikni yuzaga keltiradi. Axborotning haddan tashqari ko'p yuklanishi, bir nechta aloqa yo'llari, ma'lumotlarning qo'lda tuzilishi ma'lumotlarning yo'qolish xavfini oshiradi.

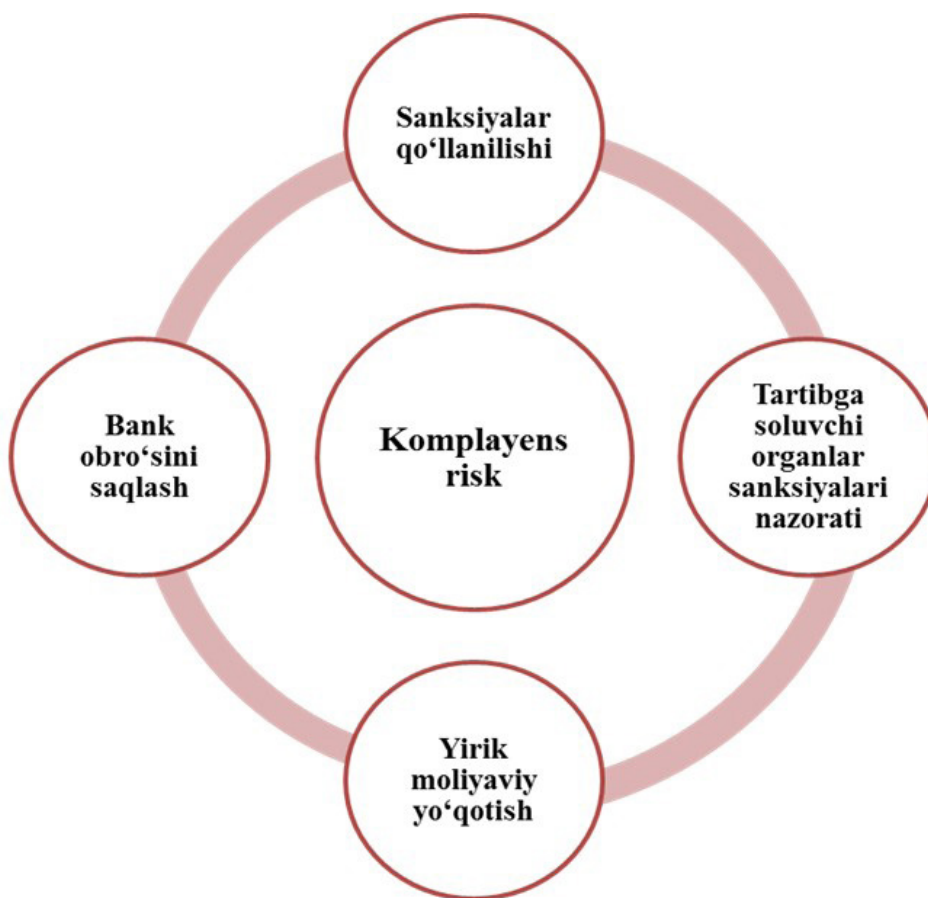
Komplayens nazorat tizimidagi turli risklarni paydo bo'lishi va ularni guruhlashtirish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bunda ushbu risklar huquqiy sanksiyalar yoki regulativ risk, moliyaviy yo'qotishlar, bank obro'sining yo'qotilishi bilan bog'liq risklarni qamrab olib (1-rasm), bank sohasidagi qonunlar va qonunosti me'yoriy hujjatlar, biznes etikasi va boshqa standartlarga rioya qilishdagi kamchiliklar tufayli yuzaga keladi.

Komplayens risk ahamiyatini quyidagicha izohlaniladi:

- 1) Bazel-2 standartlariga ko'ra, tijorat banklari barcha turdagi risklarni ichki risk menejment jarayonlari orqali boshqarishi lozim;
- 2) komplayens risk menejmenti va korporativ boshqaruv o'rtasida bog'liqlikni tahlili, chunki keyingi yillardagi turli xil korporativ tuzilmalar bankirotga uchrashida (masalan, Enron, Parmalat kompaniyalari) aynan shu omil asosiy ta'sir qiluvchi bo'lganligini ko'rishimiz mumkin.

7 Муаллиф ишланмаси.

Umuman olganda, komplayens riskni boshqarish orqali banki tizimiga yangi mijoz, investor va hamkorlarni jalb etishning samarali usulidir. Tijorat banki uchun komplayens funksiyasining qiymati yil sayin ortib, komplayens korporativ boshqaruv tizimining ajralmas elementiga aylanmoqda. Eng asosiy masala komplayens nazorat tijorat bankining rahbariyat uchun faoliyatiga tegishli qarorlarni qabul qilish uchun asos bo'ladi, strategik va taktik jihatdan belgilangan maqsadlarga erishishga yordam beradi.

1-rasm: Komplayens risk tarkibi⁸

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, tijorat banklarining komplayens nazoratini tashkil etish va tartibga solishda quyidagi asosiy takliflar ishlab chiqildi:

- tijorat banklari jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish, terrorizmni moliyalashtirish va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirish yuzasidan risklarni mijozlarning joylashishi va ularning tranzaksiyalari asosida baholash;
- pul o'tkazmalarni va tranzaksiyalarni kechiktirish va muzlatib qo'yish amaliyoti barcha jismoniy va yuridik shaxslar uchun bir xil darajada talablar ishlab chiqish, ro'yxatga kiritish va chiqarish amallarini hamda aktivlarni muzlatishdan chiqarishga doir vakolatli organlarning tijorat banklari bilan tezkor o'zaro muvofiqlashtirishni yo'lga qo'yish;
- bank kengashi tarkibida Komplayens-nazorat qo'mitasi tuzilishi, mazkur qo'mitaga bevosita bo'ysunadigan Komplayens departamentini (bo'limi) tashkil etilishi taklif etilgan;
- shunday qilib ushbu ushbu maqola bo'yicha ishlab chiqigan xulosa va takliflarni amaliyotga joriy qilinishi natijasida tijorat banklarining korrupsiyaga qarash kurashish jarayoni yaxshilanadi va ular komplayens nazorati tizimi tamonidan tartibga solinadi.

Adabiyotlar/Litetatura/Reference:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va kapitallashuvi darajasini oshirishga oid qo'shimcha choratadbirlar to'g'risi"gi PQ-3066-sonli qarori, 2017-yil 16-iyun.
2. Alexander Dill "Anti-Money Laundering Regulation and Compliance: Key Problems and Practice Areas" <https://books.google.co.uz> (accessed Sep. 27, 2022);
3. M. Casarico, "Digitalization and automation of the Regulatory Compliance within the banking sector," 2022;
4. S.-H. Liang, H.-C. Lin, and H.-Y. Hsiao, "Compliance and governance: evidence from financial institutions in Taiwan," *Journal of Financial Regulation and Compliance*, no. ahead-of-print, 2022;
5. M. Bitar, S. ben Naceur, R. Ayadi, and T. Walker, "Basel compliance and financial stability: Evidence from Islamic banks," *Journal of Financial Services Research*, vol. 60, no. 1, pp. 81–134, 2021;
6. J. P. Flanding and G. M. Grabman, "Uniting Governance, Risk, and Compliance to Generate Cultural Change," in *Purpose-driven Innovation: Lessons from Managing Change in the United Nations*, Emerald Publishing Limited, 2022, pp. 177–195.
7. Ибрагимов А.К., Марпатов М.Д., Ризаев Н.К., Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари асосида бухгалтерия ҳисоби, Тошкент: Молия, 2010, 176б.
8. J. Said, E. K. Ghani, N. Omar, and S. N. S. Yusuf, "Money laundering prevention measures among commercial banks in Malaysia," *International Journal of Business and Social Science*, vol. 4, no. 5, 2013.
9. Ибрагимов А.К., Умарова З.А., Ҳотамов К.Р., Ризаев Н.К. – "Тижорат банкларида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари" ўқув қўлланма – Т. : "ИQTISOD – MOLIYA" нашри 2019-241 б.
10. Ибрагимов А.К, Очилов И, Ризаев Н. "Молиявий ва бошқарув ҳисоби".Т.: "Иқтисод-молия", -2009. –367б.
11. Ибрагимов А.К, Марпатов, Н.Ризаев. Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари асосида банкларда бухгалтерия ҳисоби. Ўқув қўлланма.Тошкент, Молия. 2010. –245б.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027
Topshirildi: 10.04.2024-yil. Nashrga ruxsat etildi: 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.